

Lagutskottets betänkande

1983/84:29

om aktiebolagsrättsliga frågor

Sammanfattning

I betänkandet behandlas sex motioner vari tas upp frågor om en särskild bolagsform för mindre företag, röstvärdet för aktier, låneförbudet i aktiebolagslagen och s. k. riktade nyemissioner av aktier.

Enligt utskottet är tiden inte mogen för en förnyad översyn av frågan om en särskild bolagsform och utskottet avstyrker därför motionsyrkandena i denna fråga. Utskottet avstyrker två motioner om röstvärdet för aktier med hänvisning till ett nyligen påbörjat utredningsarbete samt en motion om låneförbudet. Mot ställningstagandet beträffande låneförbudet reserverar sig företrädarna för moderata samlingspartiet. Slutligen avstyrker utskottet en motion om riktade emissioner på grund av bl. a. att sådana emissioner har stor betydelse för företagens kapitalförsörjning.

Motionsyrkanden

I motion 1983/84:735 av Börje Hörnlund m. fl. (c) yrkas att riksdagen beslutar att hos regeringen begära utredning och förslag om en enklare mindre byråkratibunden företagsform för ny- och småföretagande.

I motion 1983/84:910 av Jan-Erik Wikström m. fl. (fp) yrkas att riksdagen hos regeringen begär förslag om slopande av den graderade rösträtten på nya börsaktier i enlighet med vad som sägs i motionen.

I motion 1983/84:1082 av Jan-Erik Wikström m. fl. (fp) yrkas att riksdagen hos regeringen begär förslag till särskild bolagsform för de mindre och medelstora företagen.

I motion 1983/84:1091 av Margaretha af Ugglas och Per Westerberg (båda m) yrkas att riksdagen hos regeringen begär förslag om ändring i aktiebolagslagen så att möjligheterna att göra riktade emissioner mot kontanter upphör.

I motion 1983/84:1536 av Per-Olof Strindberg m. fl. (m) yrkas att riksdagen beslutar att förbudet att i samband med arvskifte uppta lån i eget bolag helt avskaffas.

I motion 1983/84:2498 av Olof Johansson och Per-Ola Eriksson (båda c) yrkas, såvitt nu är i fråga, att riksdagen hos regeringen begär förslag om avskaffande av den graderade rösträtten med undantag för familjeföretag i enlighet med vad som anförts i motionen (yrkande 1).

Inledning

Associationsrätten har sedan början av 1970-talet varit förmål för ett fortlöpande reformarbete. Det första steget togs år 1973, då betydelsefulla ändringar vidtogs i 1944 års aktiebolagslag (prop. 1973:93, LU 1973:19). Bl. a. höjdes den undre gränsen för aktiekapitalet från 5 000 till 50 000 kr. och infördes ett förbud för aktieägare, styrelseledamöter m. fl. att låna pengar av bolaget. Vidare ändrades reglerna om nyemission.

År 1975 (prop. 1975:103, LU 1975/76:4) ersattes 1944 års aktiebolagslag av en ny aktiebolagslag (1975:1385). 1975 års lagstiftning innebar i huvudsak en genomgripande teknisk översyn av aktiebolagsrätten. Den nya aktiebolagslagen (ABL) trädde i kraft den 1 januari 1977.

Turen kom härfter till lagstiftningen om handelsbolag och enkla bolag. År 1974 tillkallades särskilda sakkunniga, vilka antog namnet 1974 års bolagskommitté, för att göra en översyn av bl. a. denna lagstiftning. Kommittén hade vidare i uppgift att utreda frågan om en särskild bolagsform för mindre bolag. Genom tilläggsdirektiv utvidgades kommitténs uppdrag till att avse också vissa koncernrättsliga spörsmål. Bolagskommittén redovisade sitt arbete i tre betänkanden (SOU 1978:66) Andelsbolagslag, (SOU 1978:67) Nya bolagsregler m. m. samt (SOU 1979:46) Koncernbegreppet m. m.

Förslaget till en ny bolagsform, s. k. andelsbolag, för mindre företag mötte vid remissbehandlingen viss kritik. På grund härav kom förslaget inte att läggas till grund för någon proposition.

På grundval av bolagskommitténs två övriga betänkanden samt av bl. a. två promemorior från brottsförebyggande rådet (BRÅ) – (BRÅ PM 1978:2) Revisors verksamhet och (BRÅ PM 1979:5) Aktiebolagslagen – förstärkt skydd för det bundna kapitalet – framlades i proposition 1979/80:143 förslag till dels lag om handelsbolag och enkla bolag, som skulle ersätta gällande lag på området, dels lag om årsredovisning m. m. i vissa företag, dels vissa ändringar i ABL. Förslagen i propositionen antogs av riksdagen under hösten 1980 (LU 1980/81:4). Den nya lagstiftningen trädde i kraft den 1 juli 1981.

Ytterligare ändringar i ABL genomfördes åren 1981–1983. Bl. a. mjukades reglerna om låneförbudet upp, avskaffades möjligheterna till s. k. fattiglikvidation samt skärptes bestämmelserna om tvångslikvidation vid förlust av aktiekapitalet.

Särskild bolagsform för mindre företag

Motionsmotivering

Till stöd för yrkandet i motion 735 (c) framhålls (motiveringen finns i motion 1983/84:734) att det är angeläget att samhället på olika sätt underlättar för ungdomar att starta egna företag. Enligt motionärerna är statliga bestämmelser och byråkrati anpassade till storföretag med härför

erforderliga personalresurser. Detta förhållande hindrar nyföretagande och utvecklingen av småföretagen. Motionärerna anser därför att det är önskvärt att en förenklad företagsform som underlättar nyföretagande och småföretagande utreds.

Även i motion 1082 (fp) framhålls (motiveringen finns i motion 1983/84:1079) vikten av att nyföretagandet stimuleras genom att man avskaffar onödig byråkrati och krångel. En särskild bolagsform för mindre och medelstora företag krävs om lagstiftningen på olika områden skall kunna anpassas till dessa företag.

Frågans tidigare behandling

Som inledningsvis redovisats lade 1974 års bolagskommitté fram ett förslag år 1978 till lagstiftning om en särskild bolagsform för mindre företag, s. k. andelsbolag. Lagförslaget anslöt sig nära till ABL. En skillnad var emellertid att andelarna i ett andelsbolag inte skulle kunna överlåtas lika fritt som aktier. Vidare föreslogs ett starkare minoritetsskydd än i aktiebolag. Kommittén föreslog också att andelskapitalet i ett andelsbolag skulle vara lägst 20 000 kr. Samtidigt föreslogs att ABL skulle ändras så att den undre gränsen för aktiekapitalet höjdes från 50 000 kr. till 125 000 kr. Betänkandet remissbehandlades, varvid betydande invändningar framfördes mot förslaget. Med anledning av remisskritiken beslöt den dåvarande regeringen att inte lägga fram något förslag på grundval av betänkandet. I stället skulle frågan om särskilda och enklare regler för de mindre företagen övervägas ytterligare inom justitiedepartementet. Det arbete som därefter bedrevs i departementet gav vid handen att ABL:s regler i allt väsentligt passar även för mindre företag men att det fanns anledning att ändra ABL i två avseenden. Det ena gällde en ökning av möjligheterna att begränsa aktiers fria överlåtbarhet i syfte att delägarkretsen bättre skulle kunna kontrolleras och det andra en ökning av minoritetsskyddet. I proposition 1979/80: 143 (se ovan s. 2) framlades förslag till en ökning av minoritetsskyddet i aktiebolag med få aktieägare. Något förslag om begränsning av aktiers överlåtbarhet innehöll däremot inte propositionen. Med hänsyn till den kritik som lagrådet riktat mot ett i lagrådsremissen upptaget förslag om förköpsklausuler avstod nämligen departementschefen från att lägga fram något förslag på denna punkt samtidigt som han konstaterade att det fanns anledning att återkomma till frågan senare.

Proposition 143 behandlades av riksdagen vid 1980/81 års riksmöte. Både i samband med propositionen och senare under riksmötet 1980/81 behandlade utskottet motioner vari framfördes önskemål om en särskild företagsform för mindre företag och motioner om höjning av minimigränsen för aktiekapitalet (LU 1980/81:4 och 28). På hemställan av utskottet avslög riksdagen motionerna. Utskottet framhöll att det på grund av flera omständigheter kunde vara lämpligt att ytterligare överväganden kommer till stånd när det

gäller frågan om en skillnad mellan de regler som skall gälla för de största aktiebolagen och de som skall reglera de något mindre företagens verksamhet. En sådan omständighet var önskemålet att underlätta nyetablering och stödja de mindre företagen. En annan var behovet av regler som gör det möjligt för delägarna i ett mindre aktiebolag att kunna kontrollera delägarkretsen. Utskottet pekade vidare på att särskilda problem kan uppstå när en eller flera delägare i ett företag med ett begränsat antal aktieägare önskar avsluta sitt engagemang i företaget och att bestämmelser om t. ex. rätt för sådan aktieägare att härvid begära inlösen av aktierna kan bli erforderliga. Även när det gäller de största aktiebolagen kunde det uppstå behov av särbestämmelser, som inte rimligen bör gälla alla aktiebolag. Nära anknytning till frågan om olika regler för större och mindre aktiebolag hade spörsmålet om en höjning av gränsen för aktiekapitlet. Enligt utskottet kunde det vara motiverat att man vid en anpassning av ABL:s regler till verksamheten i de största aktiebolagen och införande av särskilda regler för mindre företag höjde den undre gränsen för aktiekapitalet relativt kraftigt. Utskottet framhöll vidare att europeiska harmoniseringsträvanden på aktiebolagsrättens område kunde motivera en förnyad översyn. Av betydelse kunde vidare bli ett framtida ställningstagande till frågan om en begränsning av möjligheterna att driva större företag i handelsbolagsform. Även andra faktorer kunde göra det lämpligt att aktiebolagslagen sågs över.

Enligt utskottets mening var det emellertid inte meningsfullt att då begära en förnyad översyn av frågan om särskilda bolagsregler för mindre företag. Som konstaterats vid de ingående överväganden av spörsmålet som föregått proposition 143 passar aktiebolagslagens regler i allt väsentligt även de mindre företagen. Utskottet pekade i sammanhanget också på att utvecklingen under senare tid inte gav stöd för antagande att nuvarande regler i någon mer betydande utsträckning lade hinder i vägen för nyetableringar.

Frågan återkom motionsvägen vid 1982/83 års riksmöte. I sitt av riksdagen godkända betänkande LU 1982/83:36 framhöll utskottet att tiden fortfarande inte var mogen för en översyn av spörsmålet och avstyrkte bifall till motionen.

Utredningsarbete

I proposition 1983/84:135 framläggs olika förslag till åtgärder på det industripolitiska området som syftar till att stimulera förnyelse och utveckling av industrin. Bl. a. behandlas i propositionen administrativa hinder för industriell expansion. Det framhålls att tillväxttakten av samhällets reglering av företagen medför olika problem för företagen. Enligt propositionen har industriministern tillkallat en särskild arbetsgrupp inom regeringskansliet med uppgift att se över den statliga normgivningen som riktar sig mot näringslivet. Vidare lämnas en redogörelse för vissa planerade eller vidtagna åtgärder som syftar till att mildra effekterna på företagen av statliga och kommunala regleringar.

Röstvärdet för aktier

Gällande ordning

Enligt ABL gäller som huvudregel att varje aktie har en röst vid röstning på bolagsstämma. Från huvudregeln får avsteg göras genom bestämmelse i bolagsordning. Olika röstvärde för aktier i bolaget får dock inte bestämmas så att röstvärdet för någon aktie överstiger 10 gånger röstvärdet för annan aktie. Motsvarande regler fanns också i 1944 års aktiebolagslag. Däremot fanns i ännu äldre lagstiftning inte några regler om begränsning av röstvärdet. Bolag, vari finns äldre aktier med större differens i röstvärdet än 1:10, får enligt övergångsbestämmelserna till aktiebolagslagen utge nya aktier med röstvärden som tillkommer redan utgivna aktier. En motsvarande bestämmelse fanns i promulgationslagen till 1944 års aktiebolagslag.

Bestämmelserna om röstvärdesdifferens har samband med de regler som sedan länge gällt beträffande utlänningars förvärv av aktier i svenska aktiebolag och av fast egendom i Sverige. Dessa regler finns numera i lagen (1982:617) om utländska förvärv av svenska företag m. m. och lagen (1982:618) om utländska förvärv av fast egendom m. m. Enligt den förstnämnda lagen får vissa rättssubjekt, s. k. kontrollsubjekt, inte utan särskilt tillstånd förvärva så många aktier i svenskt aktiebolag att genom förvärvet förvärvarens andel av aktiekapitalet eller av röstetalet för samtliga aktier i bolaget överstiger vissa gränsvärden. I lagen om utländska förvärv av fast egendom m. m. stadgas förbud för kontrollsubjekten att utan tillstånd förvärva fast egendom m. m. Kontrollsubjekten, som i båda lagarna är desamma, överensstämmer i huvudsak med de som omfattades av den äldre lagstiftningen. Kontrollsubjekt är inte bara utländska medborgare och andra utländska rättssubjekt utan också vissa svenska juridiska personer, bl. a. aktiebolag som saknar s. k. utlänningsförbehåll i bolagsordningen. Utlänningsförbehåll skall gå ut på att utländska rättssubjekt eller tillståndspliktiga svenska rättssubjekt genom teckning eller överlåtelse får förvärva bara en mindre del av bolagets aktier, nämligen vid varje tidpunkt mindre än 20 % av röstetalet för bolagets samtliga aktier och mindre än 40 % av bolagets hela aktiekapital. Aktier som får förvärvas av utländska rättssubjekt brukar kallas fria aktier och andra aktier bundna aktier.

Motionsmotivering

Motiveringen till yrkandet i motion 910 (fp) finns i motion 1983/84:908 vari framhålls att det är angeläget att åstadkomma en maktspridning i näringslivet. En åtgärd som man bör genomföra i detta syfte är att slopa den graderade rösträtten på nya aktier som noteras på fondbörsens A 1-lista.

I motion 2498 (c) framhålls att förmögenhets- och maktkoncentrationen i näringslivet måste motverkas. Enligt motionärerna möjliggör reglerna om graderad rösträtt för aktier en betydande maktkoncentration. F. n. har i stort

sett alla börsnoterade företag aktier med olika röstvärde. Enligt motionärerna är gällande ordning inte tillfredsställande. Regeringen bör därför få i uppdrag att utreda och lägga fram förslag till en ny lagstiftning där den graderade rösträtten avskaffas beträffande aktier främst i börsnoterade företag. Mindre och medelstora familjeföretag bör undantas från lagstiftningen.

Frågans tidigare behandling

Motioner med yrkande om slopande av den graderade rösträtten har tidigare prövats av riksdagen åtskilliga gånger med anledning av motioner. Motionerna har avslagits. En närmare redogörelse för frågans tidigare behandling finns i LU 1982/83:16 och 36.

Utredningsarbete

Efter regeringens bemyndigande den 23 februari 1984 har justitieministern tillkallat en kommitté med uppdrag att utreda frågan om röstvärdet för aktier. I direktiven (Dir. 1984:7) framhålls att starka skäl talar för att möjligheterna till röstvärdesdifferenser bör avskaffas men att frågan är komplicerad och kräver ingående överväganden.

Kommitténs arbete skall inriktas på ett förslag som gör det möjligt att avskaffa röstvärdesdifferenserna. Kommittén skall bl. a. överväga vilka effekter på företagskapitalanskaffning ett avskaffande av röstvärdesdifferenserna får. En annan fråga som skall övervägas är sambandet mellan röstvärdesdifferenser och utlåningsförbehåll. Enligt direktiven bör utredningsarbetet avslutas före utgången av år 1985.

Låneförbudet

Gällande ordning

I 12 kap 7 § ABL finns bestämmelser om att aktiebolag inte får låna ut pengar till vissa personer med nära anknytning till bolaget. Reglerna om låneförbudet infördes som tidigare berörts år 1973 (prop. 1973:93, LU 1973:19) och syftar främst till att motverka att ett aktiebolags bundna kapital urholkas och till att förhindra skatteflyktsåtgärder. Enligt 12 kap. 7 § första stycket gäller förbudet mot penninglån i första hand aktieägare, styrelseledamot och den verkställande direktören i bolaget eller i annat bolag inom samma koncern samt vissa fysiska och juridiska personer som är närstående till dem. Vissa undantag finns dock från låneförbudet (7 § andra stycket).

Vid sidan av det nu beskrivna låneförbudet finns i 7 § tredje stycket ett särskilt förbud mot penninglån som lämnas i syfte att låntagaren eller honom närstående fysisk eller juridisk person skall förvärva aktier i det långivande

bolaget eller i annat bolag inom samma koncern. Några undantag från låneförbudet, motsvarande de som gäller i fråga om låneförbudet i 7 § första stycket, finns inte.

År 1982 genomfördes vissa ändringar av reglerna om låneförbud i 12 kap. 7 § ABL. Ändringarna, som trädde i kraft den 1 juli 1982, innebar dels att ett aktiebolag under vissa förutsättningar numera får lämna penninglån till anställda i syfte att de skall förvärva aktier i det långgivande bolaget. Vidare undantas innehav eller förvärv av andel i en aktiefond eller i en aktiesparfond, som inte är företagsanknuten, helt från låneförbudsreglernas tillämpningsområde.

Enligt 12 kap 8 § kan länsstyrelsen på ansökan medge undantag från bestämmelserna om låneförbud, om det vid förvärv av aktier i bolaget eller annat bolag i samma koncern är påkallat av särskilda omständigheter eller om det i annat fall föreligger synnerliga skäl. När det gäller aktiebolag som står under bankinspektionens tillsyn skall dispens i stället meddelas av bankinspektionen. Dispensreglerna fick sin nuvarande utformning år 1977 (prop. 1977/78:41, LU 1977/78:8).

Motionsmotivering

I motion 1536 (m) anförs att det är angeläget att de som vid arvskifte skall överta ett företag får möjlighet att fortsätta verksamheten. Att företaget kan leva vidare är också betydelsefullt för borgenärerna och de anställda. Motionärerna anser det naturligt att bolagets intressenter skall ha ett skydd mot att delägarna tar lån ur företaget. Låneförbudet bör emellertid inte gälla vid arvskifte utan avskaffas, varigenom också dispensförfarandet blir överflödigt.

Frågans tidigare behandling

Vid 1982/83 års riksmöte behandlade utskottet en motion med samma syfte som den nu aktuella. I sitt av riksdagen godkända betänkande LU 1982/83:36 framhöll utskottet att reglerna om dispens från låneförbudet främst syftar till att lösa de problem som kan uppstå vid generationsskifte i ett familjeföretag. Som exempel på situationer då dispens borde kunna ges nämndes under förarbetena det fallet att de som ärver aktier i ett familjebolag måste ta lån från bolaget för att kunna betala arvsskatt. Ett annat exempel som nämndes var att en delägare i ett familjebolag skall lösas ut av övriga delägare. I propositionen utelöts inte heller möjligheten av att det inom ramen för den kontroll som länsstyrelsen kan utöva kan finnas anledning att låta en person finansiera ett köp av ett aktiebolag genom lån från bolaget.

Enligt utskottets mening skulle ett tillgodoseende av det då aktuella önskemålet innebära att man gör avkall på den grundläggande principen bakom låneförbudet, nämligen att bolagets eget kapital måste skyddas mot

urholkning genom lån till intressenter i bolaget. Även i fortsättningen måste problemen med generationsväxlingar i familjebolag lösas inom ramen för ett dispensförfarande. I anslutning härtill pekade utskottet på att – såvitt framgick av en av handelsdepartementet utgiven sammanställning av regeringsärenden om dispens från låneförbudet (Ds H 1982:3) – då sakliga skäl talat för att lån bör tillåtas dispens regelmässigt synes ha getts i de fall som åsyftades av motionärerna. På grund av det anförda avstyrkte utskottet bifall till motionen.

Utredningsarbete

År 1980 tillkallades utredningen angående de små och medelstora företagens framtida situation. Utredningen avlämnade år 1983 sitt slutbetänkande (SOU 1983:59) Kreativ finansiering, i vilket läggs fram olika förslag till åtgärder för att de små och medelstora företagens finansiering skall förbättras. I betänkandet behandlas bl. a. problemen vid generationsskiften i företagen. I syfte att underlätta generationsskiften föreslår utredningen att lån från bolaget skall kunna lämnas lättare om lånet är avsett för utlösen av en meddelägare i företaget. Lagtekniskt innebär förslaget att 12 kap. 8 § ABL ändras så att när det gäller förvärv av aktier i bolaget dispens från låneförbudet skall medges om inte särskilda skäl talar emot det. Vidare föreslås att förbudet för ett aktiebolag att förvärva egna aktier slopas i fråga om aktieförvärv som sker i anslutning till generationsskifte.

S. k. riktade emissioner

Gällande ordning

Aktiekapitalet i ett bolag kan ökas genom att nya aktier tecknas mot betalning, nyemission, eller genom att nya aktier ges ut eller att tidigare aktiers nominella belopp höjs utan ny betalning, fondemission. Vid fondemission och vid nyemission, där de nya aktierna skall betalas kontant, gäller som huvudregel att aktieägarna har företrädesrätt till de nya aktierna i förhållande till sitt tidigare aktieinnehav. I bolagsordningen kan emellertid föreskrivas en annan fördelningsgrund mellan aktieägarna. Vidare kan i samband med beslut om nyemission mot kontant betalning avsteg göras från huvudregeln så att andra än aktieägare får teckna nya aktier, s. k. riktade emissioner. Det är också möjligt för bolag som ger ut s. k. konvertibla skuldebrev och skuldebrev förenade med optionsrätt till nyteckning av aktier att bestämma att sådana skuldebrev oavsett om de innehas av aktieägare eller annan skall vara förenade med en företrädesrätt vid nyemission.

Beslut om nyemission och eventuella avsteg från aktieägarnas företrädesrätt skall i princip fattas av bolagsstämman. För beslutet krävs blott enkel majoritet. Måste bolagsordningen ändras – t. ex. när det gäller aktiekapita-

lets storlek – krävs dock kvalificerad majoritet. Bolagsstämman kan emellertid också bemyndiga styrelsen att besluta om nyemission och om avsteg från företrädesrätten under förutsättning att bolagsordningen inte behöver ändras. Bemyndigandet gäller till nästa ordinarie bolagsstämma. Styrelsen har också möjlighet att fatta sådana beslut utan bemyndigande under förutsättning av bolagsstämmans godkännande. Samma regler gäller för beslut om utgivande av konvertibla skuldebrev och skuldebrev med optionsrätt.

Reglerna om aktieägarnas företrädesrätt vid nyemission syftar till att ge de gamla aktieägarna ett skydd mot den förlust de kan lida i sådana fall, då kursen på de nya aktierna inte motsvarar det verkliga värdet på de gamla aktierna.

Till skydd för minoriteten i ett aktiebolag har uppställts en särskild bestämmelse som bl. a. är tillämplig vid nyemissioner. Enligt denna regel får bolagsstämman inte fatta beslut som är ägnat att ge otillbörlig fördel åt aktieägare eller annan till nackdel för bolaget eller annan aktieägare. En liknande bestämmelse finns beträffande beslut av bolagsstyrelsen.

Motionsmotivering

Till stöd för yrkandet i motion 1091 (m) anförs (motiveringen finns i motion 1983/84:1089) att kontantemissioner som riktas mot andra än aktieägare urholkar ägandets innebörd. Enligt motionärerna utgör aktieägarnas företrädesrätt ett minoritetsskydd. Genom riktade emissioner kan en enkel majoritet i bolagsstämman eller styrelsen erbjuda nytillträdande aktieägare fördelar som de gamla ägarna inte får. Möjligheten till riktade emissioner mot kontant betalning bör därför upphävas.

Frågans tidigare behandling

De nuvarande reglerna om nyemission av aktier och om konvertibla skuldebrev kom till år 1973 (prop. 1973:93, LU 1973:19) och överfördes i huvudsakligen oförändrat skick till 1975 års aktiebolag. Syftet med reformen var att öka aktiebolagens möjligheter att dra till sig nytt kapital. Med anledning av 1973 års proposition väcktes bl. a. en motion vari yrkades avslag på reglerna om avsteg från aktieägarnas företrädesrätt vid nyemission och styrelsens möjligheter att besluta om nyemission. På hemställan av lagutskottet avtog riksdagen motionen. I betänkandet anförde utskottet beträffande styrelsens befogenheter att det förelåg behov av regler som möjliggör snabbare åtgärder för nyemission än den normala vägen över beslut av bolagsstämma. Särskilt i stora bolag kunde det vara en tidsödande procedur att sammankalla en extra bolagsstämma. Vidare hade enligt utskottet ett ökat behov inom näringslivet av riskvilligt kapital ökat konkurrensen om det tillgängliga kapitalet. Utskottet fann det därför angeläget att företagen fick

instrument till sitt förfogande för att snabbt kunna genomföra emissioner och anpassa emissionsvillkoren efter växlande marknadslägen. Förhandsbemyndigande åt styrelsen att genomföra kapitalökningar var enligt utskottets uppfattning ett sådant ändamålsenligt instrument.

Förslaget om fullmakt för styrelsen att besluta om nyemission, konverteringslån m. m. och om företrädesrätt innebar enligt propositionen att bolagsledningen och den bestämmande aktieägargruppen fick fler befogenheter och större handlingsfrihet än vad som tidigare var fallet. Detta utgjorde en konsekvens av att företagen måste kunna snabbt och smidigt anpassa sig efter utvecklingen. Samtidigt fick enligt utskottet den önskvärda ökade rörelsefriheten till följd att illojala majoriteter får lättare att utöva maktmissbruk. Såsom föredragande statsrådet framhållit kunde detta i sin tur motverkas genom mera allmänt hållna bestämmelser, generalklausuler mot maktmissbruk. I propositionen föreslogs därför en generalklausul enligt vilken bolagsstämman inte får fatta beslut som är ägnat att bereda otillbörlig fördel åt aktieägare eller annan, till nackdel för bolaget eller annan aktieägare.

Utskottet framhöll att bestämmelsen gav ett klart uttryck åt grundsatsen att bolagsorganen är skyldiga att handla lojalt mot en aktieägarminoritet. I likhet med fördragande statsrådet ansåg därför utskottet att den föreslagna generalklausulen – i förening med övriga minoritetsskyddsregler i aktiebolagslagen – utgör ett tillräckligt skydd mot bolagsledningens ökade handlingsfrihet.

När det gällde frågan om avsteg från företrädesrätten anförde utskottet att dåvarande regler om kontantemission var alltför stela och därför kunde medföra hinder för bolagen att få till stånd en i och för sig önskvärd förstärkning av det egna kapitalet. En kontantemission kan nämligen i vissa lägen vara genomförbar bara om någon utomstående får teckna hela eller en större del av emissionen. Den utomståendes deltagande i emissionen kan då vara beroende av att han får företrädesrätt framför aktieägarna. Som ett exempel på en annan situation där avvikelse från företrädesrätt kan vara påkallad hade i propositionen nämnts det fallet att ett bolag vill emittera fria aktier utomlands för att därmed få en finansiering med hjälp av utländskt kapital.

Utskottet erinrade om att genom proposition 1973:97 förslag framlagts om att 500 milj. kr. av AP-fondens medel skall kunna tillföras näringslivet i form av riskvilligt ägarkapital. Det kunde därvid innebära en fördel om fondens tillskott kan ske i samband med nyemissioner, så att medlen direkt kan tillföras de företag som har behov av kapital. En förutsättning för sådana riktade insatser var emellertid att dåvarande bestämmelser om företrädesrätt ändras.

Införandet av regler om ett mer flexibelt förfarande vid beslut om emissioner innebar såsom utskottet tidigare anfört att bolagsledningen och den bestämmande aktieägargruppen får fler befogenheter och större hand-

lingsfrihet än vad som tidigare varit fallet. Som utskottet därvid närmare utvecklat, balanserades emellertid förslaget i denna del av regler som tjänar till att motverka att den ökade rörelsefriheten används i otillbörligt syfte. I första hand fyllde den föreslagna generalklausulen denna funktion men även andra redan befintliga minoritetsskyddsregler i aktiebolagslagstiftningen var av betydelse. Utskottet påpekade också att bolagsordningen kan innehålla bestämmelser varigenom möjligheterna att avvika från aktieägares företrädesrätt hindras eller försvåras. Vidare framhöll utskottet att beslut om avvikelser från aktieägarnas företrädesrätt visserligen i och för sig kan utformas så att företrädesrätt förbehålls en viss grupp aktieägare. Föredragande statsrådet hade emellertid understrukt, att för att detta skall kunna ske fordras det att det finns objektivt godtagbara skäl för en sådan avgränsning av företrädesrätten. Utskottet anslöt sig helt till föredragande statsrådets därvid uttalade uppfattning, att det torde vara synnerligen ovanligt att godtagbara skäl kan åberopas för att endast vissa aktieägare skall ha företrädesrätt att teckna aktier i en kontantemission.

Utskottet

I betänkandet behandlas sex motioner vari tas upp frågor om en särskild bolagsform för mindre företag, röstvärdet för aktier, låneförbudet i aktiebolagslagen och s. k. riktade nyemissioner av aktier.

I motion 1983/84:735 (c) yrkas att riksdagen hos regeringen skall begära utredning och förslag till en enklare och mindre byråkratibunden företagsform för ny- och småföretagande. I motion 1983/84:1082 (fp) yrkas att riksdagen skall föreläggas förslag till en *särskild bolagsform* för de mindre och medelstora företagen. Motionärerna i de båda motionerna framhåller att nuvarande regelsystem i huvudsak är anpassat till stora företag, vilket innebär ett hinder för nyföretagandet. Det krävs därför en särskild företagsform som underlättar nyetableringar.

Som framgår av redogörelsen ovan (s. 3 och 4) har frågan om en särskild bolagsform för mindre och medelstora företag övervägts ingående vid flera tillfällen under senare år, senast av riksdagen vid 1982/83 års riksmöte (LU 1982/83:36). Vad som därvid anförts i saken äger enligt utskottets mening alltså giltighet. Tiden är således fortfarande inte mogen för en förnyad översyn av spörsmålet. Utskottet vill också peka på att regeringen enligt vad som redovisas i proposition 1983/84:135 om industriell tillväxt och förnyelse tagit initiativ till olika åtgärder i syfte att mildra effekterna på företagen av statliga och kommunala regleringar och därmed att underlätta nyföretagandet. På grund av det anförda avstyrker utskottet bifall till motionerna 735 och 1082.

I motionerna 1983/84:910 (fp) och 1983/84:2498 (c), yrkande 1, begärs förslag om avskaffande av den *graderade rösträtten* för aktier. Enligt aktiebolagslagen (ABL) gäller som huvudregel att varje aktie har en röst vid

röstning på bolagsstämma. Från huvudregeln får avsteg göras genom bestämmelse i bolagsordning. Olika röstvärde för aktier i bolaget får dock inte bestämmas så att röstvärdet för någon aktie överstiger 10 gånger röstvärdet för annan aktie. Motsvarande regler fanns också i 1944 års aktiebolagslag. Däremot fanns i ännu äldre lagstiftning inte några regler om begränsning av röstvärdet. Bolag, vari finns äldre aktier med större differens i röstvärdet än 1:10, får enligt övergångsbestämmelserna till aktiebolagslagen utge nya aktier med röstvärden som tillkommer redan utgivna aktier. En motsvarande bestämmelse fanns i promulgationslagen till 1944 års aktiebolagslag.

Motionärerna i de båda motionerna anser det angeläget att maktkoncentration inom näringslivet motverkas. Enligt motionärerna i motion 910 bör den graderade rösträtten för nya aktier i bolag som noteras på fondbörsens A1-lista avskaffas. Motionärerna i motion 2498 anser att den graderade rösträtten bör slopas främst när det gäller börsnoterade företag, medan mindre och medelstora företag bör undantas.

Sedan motionerna väcktes har en särskild kommitté tillkallats med uppdrag att utreda frågan om röstvärdet för aktier. Arbetet skall enligt direktiven inriktas på ett förslag som gör det möjligt att avskaffa röstvärdesdifferenserna. Med hänsyn till att motionärernas önskemål således får anses tillgodosett bör motionerna inte föranleda någon riksdagens vidare åtgärd.

I 12 kap. 7 § ABL finns bestämmelser om att ett aktiebolag inte får låna ut pengar till vissa personer med nära anknytning till bolaget. Reglerna om *låneförbudet* syftar främst till att motverka att ett aktiebolags bundna kapital urholkas och till att förhindra skatteflyktsåtgärder. Enligt 12 kap. 7 § första stycket gäller förbudet mot penninglån i första hand aktieägare, styrelseledamot och den verkställande direktören i bolaget eller i annat bolag inom samma koncern samt vissa fysiska och juridiska personer som är närstående till dem. Vissa undantag finns dock från låneförbudet (7 § andra stycket).

Vid sidan av det nu beskrivna låneförbudet finns i 7 § tredje stycket ett särskilt förbud mot penninglån som lämnas i syfte att låntagaren eller honom närstående fysisk eller juridisk person skall förvärva aktier i det långivande bolaget eller i annat bolag inom samma koncern. Några undantag från låneförbudet, motsvarande dem som gäller i fråga om låneförbudet i 7 § första stycket, finns inte. Ett aktiebolag får dock under vissa förutsättningar lämna penninglån till anställda i syfte att de skall förvärva aktier i det långivande bolaget. Innehav eller förvärv av andel i en aktiefond eller i en aktiesparfond, som inte är företagsanknuten, undantas helt från låneförbudsreglernas tillämpningsområde.

Enligt 12 kap. 8 § ABL kan länsstyrelsen på ansökan medge undantag från bestämmelserna om låneförbud, om det vid förvärv av aktier i bolaget eller annat bolag i samma koncern är påkallat av särskilda omständigheter eller om det i annat fall föreligger synnerliga skäl. När det gäller aktiebolag som står under bankinspektionens tillsyn skall dispens i stället meddelas av

bankinspektionen. Dispensreglerna fick sin nuvarande utformning år 1977 (prop. 1977/78:41, LU 1977/78:8).

I motion 1983/84:1536 (m) framhålls angelägenheten av att generationsskiften kan genomföras i företagen utan att den fortsatta verksamheten äventyras. Motionärerna anser det naturligt att bolagets intressenter skall ha ett skydd mot att delägarna tar lån ur företaget men låneförbudet bör inte gälla i samband med arvskiften. Motionärerna yrkar att låneförbudet avskaffas när det gäller lån i eget bolag som har samband med arvskifte.

Utskottet erinrar om att reglerna om dispens från låneförbudet främst syftar till att lösa de problem som kan uppstå vid generationsskifte i ett familjeföretag. Som exempel på situationer då dispens borde kunna ges nämndes under förarbetena det fallet att de som ärver aktier i ett familjebolag måste ta lån från bolaget för att kunna betala arvsskatt. Ett annat exempel som nämndes var att en delägare i ett familjebolag skall lösas ut av övriga delägare. I propositionen uteslöts inte heller möjligheten av att det inom ramen för den kontroll som länsstyrelsen kan utöva kan finnas anledning att låta en person finansiera ett köp av ett aktiebolag genom lån från bolaget.

Som utskottet framhöll våren 1983 (LU 1982/83:36) vid behandlingen av en motion med samma syfte som den nu aktuella skulle ett tillgodoseende av motionärernas önskemål innebära att man gör avkall på den grundläggande principen bakom låneförbudet, nämligen att bolagets eget kapital måste skyddas mot urholkning genom lån till intressenter i bolaget. Även i fortsättningen måste problemen med generationsväxlingar i familjebolag lösas inom ramen för ett dispensförfarande. Liksom förra året vill utskottet peka på att – såvitt framgår av en av handelsdepartementet utgiven sammanställning av regeringsärenden om dispens från låneförbudet (Ds H 1982:3) – då sakliga skäl talat för att lån bör tillåtas dispens regelmässigt synes ha getts i de fall som åsyftas av motionärerna.

Utskottet vill vidare peka på att problemen vid generationsskiften i företagen tagits upp av utredningen angående de små och medelstora företagets framtida situation. I utredningens slutbetänkande (SOU 1983:59) *Kreativ finansiering* föreslås bl. a. en ändring av dispensregeln i 12 kap. 8 § ABL som innebär att dispens från låneförbudet skall ges om inte särskilda skäl talar mot det när lånet skall användas för att lösa ut en delägare i företaget. I betänkandet framläggs också andra förslag som syftar till att underlätta generationsskiften. Betänkandet har remissbehandlats och övervägs f. n. inom finansdepartementet.

På grund av det anförda avstyrker utskottet bifall till motion 1536.

Aktiekapitalet i ett bolag kan ökas genom att nya aktier tecknas mot betalning, *nyemission*. Vid nyemission, där de nya aktierna skall betalas kontant, gäller som huvudregel att aktieägarna har företrädesrätt till de nya aktierna i förhållande till sitt tidigare aktieinnehav. I bolagsordningen kan emellertid föreskrivas en annan fördelningsgrund mellan aktieägarna. Vidare kan i samband med beslut om nyemission mot kontant betalning avsteg

göras från huvudregeln så att andra än aktieägare får teckna nya aktier, s. k. riktade emissioner.

Beslut om nyemission och eventuella avsteg från aktieägarnas företrädesrätt skall i princip fattas av bolagsstämman. För beslutet krävs blott enkel majoritet. Måste bolagsordningen ändras – t. ex. när det gäller aktiekapitalets storlek – krävs dock kvalificerad majoritet. Bolagsstämman kan också bemyndiga styrelsen att besluta om nyemission och om avsteg från företrädesrätten under förutsättning att bolagsordningen inte behöver ändras. Bemyndigandet gäller till nästa ordinarie bolagsstämma. Styrelsen har vidare möjlighet att fatta sådana beslut utan bemyndigande under förutsättning av bolagsstämmans godkännande.

Reglerna om aktieägarnas företrädesrätt vid nyemission syftar till att ge de gamla aktieägarna ett skydd mot den förlust de kan lida i sådana fall då kursen på de nya aktierna inte motsvarar det verkliga värdet på de gamla aktierna.

Till skydd för minoriteten i ett aktiebolag har uppställts en särskild bestämmelse som bl. a. är tillämplig vid nyemissioner. Enligt denna regel får bolagsstämman inte fatta beslut som är ägnat att ge otillbörlig fördel åt aktieägare eller annan till nackdel för bolaget eller annan aktieägare. Skulle ett sådant beslut fattas kan det på talan av aktieägare ändras eller upphävas av domstol.

I motion 1983/84:1091 (m) yrkas att riksdagen skall föreläggas förslag till ändring av ABL så att möjligheterna att göra riktade emissioner mot kontant betalning avskaffas. Till stöd för yrkandet anförs att kontantemissioner som riktas mot andra än aktieägare urholkar det minoritetsskydd som aktieägarnas företrädesrätt innebär. Genom riktade emissioner kan en enkel majoritet i bolagsstämman eller styrelsen erbjuda nytillträdande aktieägare fördelar som de gamla ägarna inte får.

Utskottet erinrar om att de nuvarande reglerna om nyemission kom till år 1973 (prop. 1973:93, LU 1973:19) och överfördes år 1975 i huvudsakligen oförändrat skick till ABL. 1973 års reform gav också bolagen rätt att ge ut konvertibla skuldebrev och skuldebrev förenade med optionsrätt till nyteckning av aktier. Syftet med de nya reglerna var att bolagens möjligheter att dra till sig nytt kapital skulle öka. Som närmare framgår av redogörelsen ovan (s. 9–11) övervägdes den av motionärerna aktualiserade frågan ingående i lagstiftningsärendet. Vad som därvid anfördes angående behovet för bolagen att kunna göra riktade kontantemissioner äger enligt utskottets mening alltså giltighet. Utvecklingen under senare år har sålunda visat att företagen genom riktade emissioner kunnat dra till sig nytt kapital i en omfattning som inte varit möjlig om de gamla aktieägarna i första hand skulle haft rätt att teckna de nya aktierna. Enligt inhämtade upplysningar tillfördes enbart de bolag vars aktier noteras på fondbörsens A1-lista tillhoppa 3,7 miljarder kronor genom riktade emissioner under 1983. Möjligheten till riktade emissioner har visat sig särskilt värdefull genom att bolagen i

betydande utsträckning kunnat placera aktier utomlands, något som inte varit genomförbart om aktieägarna haft företrädesrätt. Utskottet vill också peka på att de riktade emissionerna är av betydelse för utvecklingen av OTC-marknaden. Sammanfattningsvis konstaterar utskottet således att riktade emissioner utgör en väsentlig källa för företagens kapitalförsörjning. Såvitt känt är några olägenheter inte förknippade med det nuvarande systemet.

Med anledning av vad som anförs i motionen vill utskottet stryka under att reglerna om avsteg från aktieägarnas företrädesrätt vid nyemission självfallet inte får utnyttjas i illojala syften. Den strängt sanktionerade bestämmelsen om att bolagsstämman inte får fatta beslut som är ägnat att ge någon en otillbörlig förmån till bolagets eller aktieägares nackdel ger enligt utskottets mening klart uttryck för grundsatsen att bolagsorganen är skyldiga att handla lojalt mot en aktieägarminoritet. Tillsammans med andra minoritetsskyddsregler i ABL ger bestämmelsen ett tillräckligt skydd mot otillbörliga förfaranden i samband med riktade nyemissioner. Utskottet vill också peka på att i bolagsordningen kan tas in bestämmelser varigenom möjligheten att avvika från aktieägares företrädesrätt hindras eller försvåras. Utskottet erinrar vidare om vad som uttalades i 1973 års lagstiftningsärende, nämligen att beslut om avvikelse från aktieägarnas företrädesrätt i och för sig kan utformas så att företrädesrätt förbehålls en viss grupp aktieägare, men för att så skall kunna ske fordras objektivt godtagbara skäl. Som utskottet framhöll torde det vara synnerligen ovanligt att godtagbara skäl kan åberopas för att endast vissa aktieägare skall ha företrädesrätt att teckna aktier i en kontantemission.

På grund av det anförda avstyrker utskottet bifall till motion 1091.

Utskottet hemställer

1. beträffande *särskild bolagsform*
att riksdagen avslår motion 1983/84:735 och motion 1983/84:1082.
2. beträffande *röstvärdet för aktier*
att riksdagen avslår motion 1983/84:910 och motion 1983/84:2498,
yrkande 1.
3. beträffande *lättnad i låneförbudet*
att riksdagen avslår motion 1983/84:1536.
4. beträffande *riktade emissioner*
att riksdagen avslår motion 1983/84:1091.

Stockholm den 26 april 1984

På lagutskottets vägnar

PER-OLOF STRINDBERG

Närvarande: Per-Olof Strindberg (m), Stig Olsson (s), Martin Olsson (c), Elvy Nilsson (s), Mona Saint Cyr (m), Arne Andersson i Gamleby (s), Ingemar Konradsson (s), Allan Ekström (m), Marianne Karlsson (c), Owe Andréasson (s), Stig Gustafsson (s), Nic Grönvall (m), Sigvard Persson (c), Per Israelsson (vpk)* och Berit Löfstedt (s).

* Ej närvarande vid betänkandets justering.

Reservation

Lättnad i låneförbudet (mom. 3)

Per-Olof Strindberg, Mona Saint Cyr, Allan Ekström och Nic Grönvall (alla m) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 13 som börjar med "Som utskottet" och slutar med "motion 1536" bort ha följande lydelse:

Enligt utskottets mening är det angeläget att ett aktiebolags intressenter skyddas mot att bolagets eget kapital äventyras genom penninglån till delägarna. Samtidigt är det emellertid betydelsefullt från samhällliga utgångspunkter att ett generationsskifte i familjeföretag kan ske utan att företagens fortbestånd äventyras. Även för borgenärerna och de anställda är det ett väsentligt intresse att generationsskiftet genomförs så att företaget kan leva vidare utan svårare störningar. Starka skäl talar således för att bolaget som förmögenhetstillgång kan utnyttjas vid generationsskifte och ge penninglån i samband med arvskiften. I sådana situationer har de intressen som låneförbudet normalt avser att skydda inte heller samma tyngd som de eljest har. Dispens från låneförbudsreglerna infördes också just med tanke på bl. a. generationsskiftesfallen. Det förhållandet att dispenser regelmässigt ges i generationsskiftesfallen visar klart att låneförbudet i dessa fall inte behöver upprätthållas och att de nuvarande reglerna endast medför en onödig byråkratisk omgång. Härtill kommer att dispensförfarandet är otillfredsställande från rättssäkerhetssynpunkt.

Sammanfattningsvis delar utskottet motionärernas uppfattning att reglerna om låneförbud bör ändras så att de inte kommer att omfatta lån från ett bolag i samband med arvskifte. Förslag till erforderliga ändringar i ABL bör snarast föreläggas riksdagen.

dels att utskottet under moment 3 bort hemställa

3. beträffande *lättnad i låneförbudet*

att riksdagen med bifall till motion 1983/84:1536 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört om undantag från låneförbudet för lån i samband med arvskifte.

Särskilt yttrande

Särskild bolagsform (mom. 1)

Allan Ekström och Nic Grönvall (båda m) anför:

Utskottets skrivning rörande det möjliga behovet av översyn av bolagsformen för mindre och medelstora företag antyder att utskottet förutsätter att en översyn skall företas när tiden befinns "mogen". Vi delar den uppfattning som kommer till uttryck i utskottets slutsats. Vi anser emellertid inte att man f. n. kan förutsätta att en sådan översyn är eller kommer att bli nödvändig.

